

ZAPISKI IZ PREDALA

BARBARI

Bojan Štih

*Ne, čista narava ni niti malo barbarska, pač
pa je barbarsko vse, kar se preveč oddaljuje od
lepe narave in od razuma.* *Vauvernagues*

Že od vsega začetka osvobodilnega in protifašističnega boja dalje so bila nekajkrat jasno in glasno povedana idejna načela o ureditvi povojne slovenske družbe.* Ta naj ne bi postala samo socialno in nacionalno svobodna, marveč bi se morala razviti tudi v duhovnem in kulturnem pogledu v nekaj povsem novega in izvirnega v slovenski kulturnopolitični zgodovini. Tako zaradi idejnega programa revolucije, kakor tudi zaradi velike dejavnosti inteligence (zlasti humanistično vzgojene) v preoblikovanju slovenskega družbenega in nacionalnega občestva, pa tudi zaradi vsesplošne vere ljudi, da se bojujejo za svojo duhovno neodvisnost in svobodo, smemo in moramo imenovati osvobodilni boj — kulturno revolucijo. V imenu te revolucije je bilo razglašanih mnogo lepih načel o vzgoji človeka, o šolstvu, o znanosti in umetnosti, o kulturi na sploh. Vsi se spominjamo načela, da bodi knjiga cenejša od kruha.

Nihče, ki se je bojeval proti fašizmu, ni v vojnih dneh razmišljal, kakšna naj bo služba družbenega knjigovodstva, državne ali komunalne administracije, koliko finančnih predpisov je treba, da bi se z njimi onemogočilo ali celo uničilo človeško delo, koliko bank, občin in uradov je treba ustanoviti in kako naj bi se ob najmanjši produktivnosti dela razdelil največji dobiček. Vojna in osvobodilni boj sta potekala naravno, pravzaprav brez motenj državnopravne narave ali pa so bile te minimalne. Ne samo zaradi tega, ker ni bilo časa za kaj takega, marveč tudi zato, ker se sile, ki predstavljajo in oblikujejo državnopravno, socialno in gospodarsko organizacijo družbe, še niso upale jasno povedati svojih načel ali pa se osvobodilnega boja sploh niso udeležile. Nihče, ki je v osvobodilni vojni razmišljal o bodočem duhovnem in moralnem položaju človeka, pa tudi ni vedel, da se bo kaj kmalu po zmagovitem koncu vojne pritihočapil v družbo in v njene ustanove — barbar, ki bo v razmeroma kratkem času na ves glas uveljavil anarhične predpise tržišča in moralne dvomljive zakone osebne materialne potrošnje. To pa v imenu enega samega načela: iztisniti duhovno kulturo iz družbe. Kajti moderni barbar je vedel, da je duhovno nerazvit in moralno top človek idealno sredstvo vladanja in upravljanja.

Kdor danes s kritičnim očesom pregleduje javne in zasebne zadeve našega družbenega in nacionalnega dogajanja in pa delovanje vse-

* Iz knjige Slovenske situacije 1941—1965.

splošnega mehanizma, bo v njegovih celicah zlahka odkril in spoznal novodobnega barbara. Barbarizacijo naše družbe povzročajo trije, v socialnem, duhovnem in moralnem pogledu docela izoblikovani in organično trdno sklenjeni sloji, in sicer: prvič, lumpenproletarci, drugič, neizobraženi in nevedni uradniki in tretjič, tako imenovani srednji potrošniki.

O prvi skupini ne kaže preveč razmišljati, saj vemo, da kot zajedalec spremlja vsako družbeno formacijo in zgodovinsko obdobje. Ta najnižji socialni produkt družbe tudi pri nas ni tako maloštevilen, kot to čestokrat mislimo. Še bolj pa je nespametno zatisniti si oči pred njegovo realno nevarnostjo in močjo, saj nam leto in dan dokazujeta brezobzirnost čedalje številnejših javnih nastopov lumpenproletarcev. Železnice, avtobusi, gostilne, parki in drugi javni prostori se vse bolj in bolj spreminjajo v prizorišča divjaških ekshibicij lumpenproletarskih posameznikov. Najnevarnejša pa je seveda demagogija, s katero nastopajo ti posamezniki, ko istovetijo svoje divjaštvo z rvanjem ljudstva oziroma tistega razreda, ki ga poznamo v klasičnem pomenu besede kot proletariat. Lumpenproletariat je mogoče odpraviti predvsem z vzgojnimi in duhovnimi metodami, se pravi z družbo, ki bo s svojim materialnim bogastvom temeljila na visoki kulturi duha, na znanju, na nrvnosti in na osvobojenem delu. Vendar pa je potrebno takoj dostaviti, da čutimo lumpenproletariat v našem družbenem življenju toliko bolj, kolikor bolj podcenjujemo in omejujemo vpliv kulture in prosvete na sodobnega človeka.

Drugo skupino sestavljajo neizobraženi in nevedni uradniki, ki so zasedli izredno visoko število stolov v najraznovrstnejših uradih naše družbe, v katerih se polagoma oblikuje Dantejev pekel sodobnega državljana. Namenoma uporabljam izraz uradniki ne pa izraz birokrati, ker ne gre za razmišljanje o politični problematiki, marveč le o moralni. Zaradi svoje izredno pomanjkljive izobrazbe, zaradi presenetljivo širokega in temeljitega neznanja so nevedni in neizobraženi uradniki v preteklih dveh desetletjih povzročili vrsto zapletov in zmed v javnem, gospodarskem in kulturnem življenju. Spričo sugestivne moči zapletov in zmed se je moralo načelo produktivnega dela umakniti praznim predpisom administrativnega poslovanja. Tudi ta skupina, prav tako kot prva, občuti in živi v paničnem strahu pred kulturo in umetnostjo. Kljub svojemu razmeroma ugodnemu socialnemu položaju so uradniki jalovi, polni lenivosti, neredko pa so tudi precej nestrpni do vseh pojavov duhovnega, prosvetnega, znanstvenega in umetniškega ustvarjanja. Zlasti pa je ta skupina nestrpna do tistih pojavov, v katerih čuti in sluti moralno negacijo svoje družbene biti in svojega smotra. Vsesplošne pojave, zlasti pa naravne probleme in nasprotja socialističnega družbenega in gospodarskega razvoja razsoja ta skupina s stališča togih formularjev, s stališča neizmerne kopice predpisov, ki omejujejo svobodo akcije tako gospodarskim organizacijam in ustanovam, kakor tudi posameznikom, voljnim dela. Reagira potemtakem iz okvirov abstraktnih kombinacij, z industrijskimi problemi pa se ukvarja s stališča tehnično nerazvitega in duhovno zaostalega ročnega dela, ostajaje zaradi tega v svetu cehovske mentalitete

prejšnjih stoletij. Ker je uradništvo popolnoma izgubilo stik z naravo (razen v primeri weekendov), je šibkost njegovih kodeksov o poljedelstvu in o živinoreji najbolj očitna. Ker je uradništvo najbolj nenaravno, pridelovanje hrane pa najbolj naravno človeško opravilo in delo, je bil seveda tudi konflikt med obema — med uradnikom in kmetom po vojni najostrejši, pri tem pa je zgodovinska resnica tudi ta, da je kmet podpiral in prehranil revolucijo, medtem ko se je uradništvo v glavnem ni preveč aktivno udeležilo. Socialistična demokracija je uradniški mentaliteti tuja, nasprotna mišljenja dovoljujejo uradniki le toliko, kakor bi dejal Mrožek, če se to nasprotno mišljenje ujema z uradnim mišljenjem uradništva. Zato si uradniki venomer prizadevajo, da bi dajali svojemu pisarniškem delu nekakšen skrivnost in psevdoznanstven značaj, s katerim želijo omrtviti pobudo preprostega delovnega človeka, intelektualca pa pognati v brezup. V gospodarskih organizacijah so si neizobraženi in nevedni uradniki (neredko s pomočjo lumpenproletarskih elementov) ustvarili v odnosu do delavca in do tehnične inteligence najbolj vplivne in s tem seveda tudi odločilne položaje. S tem pa so seveda zavrli dva, za socialistično družbo izredno važna in odločilna procesa: prvič, naravno in nujno naraščanje produktivnosti dela, in drugič, znanstveno in tehnološko modernizacijo industrijske in poljedelske proizvodnje.

Tretjo skupino sestavljajo tako imenovani srednji in zaradi svoje poglobitve življenjske kupovalne in prodajne usmerjenosti izraziti potrošniki. Ta skupina se je izoblikovala in v naši družbi materialno utrdila predvsem zaradi izredno spretnih kupnih in prodajnih akcij na mnogih področjih našega gospodarskega, žal, večkrat pa tudi kulturnega in umetniškega življenja. Da bi razumeli in spoznali pogojenost njenega socialnega položaja, je treba vedeti, da si je v zadnjih letih v gospodarski strukturi naše družbe zagotovilo prevladujoči in odločujoči vpliv trgovanje, z njim pa so seveda zvezane raznocvetne in raznovrstne denarne transakcije. Gre tedaj za izredno zapleten in zanimiv pojav v našem sodobnem življenju, zakaj protagonisti trgovanja razodevajo izreden posluš za odkrivanje denarne in materialne koristi posameznih kupnih in prodajnih nastopov. Toda zaradi te, marsikdaj osupljive drzne spretnosti srednjega potrošniškega sloja, se družbeno bogastvo v celoti ni prav nič povečalo, pač pa je naraslo in se utrdilo osebno. To je ena izmed najbolj tragičnih povojnih resnic, zakaj v naraščanju nepravilno pridobljenega osebnega bogastva vidimo proces izločanja iz nacionalne in družbene skupnosti v atomizirani in izolirani svet. S tem pa tudi seveda oblikovanje modernega, s tehniko opremljenega barbara, iz katerega utegne sčasoma zrasti zažigalec kulture, umetnosti in nravnosti človeškega življenja. V tej skupini bomo našli pripadnike trgovskih, finančnih, gospodarskih in organizacijskih poklicev, ob njih pa tudi predstavnike tistih intelektualnih poklicev (tehnika, medicina, arhitektura), ki izkoriščajo družbeno in državljansko potrebo in spreminjajo svoje strokovno znanje v sredstvo za pridobivanje denarnega in materialnega bogastva. V to skupino sodijo tudi konfekcijski proizvajalci razvedrila in zabave, oblikovalci rumenega in črnega tiska, športni zaslužkarji in končno

tudi nekaj ducatov snobov, ki po lastnih izjavah občujejo le s svetovnimi pianisti, violinisti, igralci in slikarji in so zaradi svoje popolne dezinteresiranosti in domišljavosti jalovi in nepotrebni v slovenskem duhovnem in kulturnem življenju. Semkaj smemo prišteti tudi neproduktivne, kratko in malo lene »kulturne« delavce, ki terjajo v družbi zase izjemen položaj dvora — kot bi dejal Molière — zasledujejo pa le to, da bi si pridobili mastne pokojnine. Marsikatero bogastvo članov te potrošniške skupine kliče z večjo upravičenostjo po socialni korekturi, kakor pa je bil to primer s kmečko imovino ob agrarni reformi takoj po vojni. Ta tretja skupina je sestavljena iz moralno in duhovno praznih in nerazvitih ljudi, čeprav bi vsaj zaradi denarja, ki ga ima, morala biti mecen slovenske nacionalne kulture ali pa vsaj prosvete in zdravstva. Toda ta skupina vlaga svoja finančna sredstva zgolj v materialne dobrine, ki pa jih izbira seveda na osnovi svojega nerazvitega okusa in parvenijske miselnosti. Potemtakem ta skupina s svojim denarjem ne spodbuja niti tako imenovanega industrijskega oblikovanja. Zakaj pripadniki te skupine kupujejo vsak pomembnejši produkt v bližnjih avstrijskih in laških vaseh, kajti za nje je domača industrija nepomembna (čeprav od nje živijo), izdelke naše industrije pa naj kupuje le bratski jug in pa prebivalstvo džungle. Kadar se pripadnikom te skupine ponudi priložnost javnega nastopa, se odkrijejo njeni skoroda vojaško disciplinirani člani kot strastni nasprotniki vsega duhovnega, umetniškega in kulturnega delovanja. Še več, člani te skupine se obnašajo natanko tako, kakor so ravnali njihovi malomeščanski predniki, ki so prekleli Prešerna, Levstika, impresioniste. S precejšnjo predrznostjo in ošabnostjo se pripadniki te skupine umešavajo v kulturno življenje, zahtevaje ukinitvev materialne pomoči naši kulturi in umetnosti, ki naj ju nadomesti prazna senzacijska zabava popevkarskoerotičnošportne narave. V patriotičnem in nacionalnem pogledu so člani te skupine močno labilni. Brž ko se komu izmed njih ponudi delo v tujini (samo na zahodu seveda in za konvertibilne valute kajpak) popustijo rahle vezi z domačijo in se začne vdinjanje za denar in za milost tujega gospodarja s preprostim opravičilom: »Kaj hočemo, zunaj se pač več zasluži!« Sem pa ne smemo prišteti tistih, ki so morali in morajo s trebuhom za kruhom po svetu. Tako kot je pritisk uravnilovke pognal kvalificiranega delavca iz toplega doma v mrzle tuje sape, tako so nevedni in neizobraženi uradniki dosegli, da se strokovno in znanstveno delo plačuje smešno nizko. Zaradi tega pa se visoko kvalificirani strokovnjaki morajo umikati v tuje kraje. Tam namreč ni nikakršne nevarnosti (že nekaj stoletij namreč), da bi neizobraženi barbar dirigiral proizvodnjo in znanstveno strokovno delo. Zaradi odhajajoče inteligence pa se seveda bridko znižuje splošna raven v javnih službah, v ustanovah, v industriji.

Zdaj pa nastane vprašanje: ali bodo kmet, delavec in kulturni znanstveni ustvarjalec (vsi v najširšem smislu te besede) vzdržali vseuničujoči pritisk imenovanih treh skupin, ki s svojo totalnostjo in fizično težo grozijo uničiti sleherno ustvarjalno delo? To vprašanje ni platonično in tudi politične narave ni, marveč izrazito moralno, duhovno. Kolikor bo naravno zavezništvo med resničnimi ustvar-

jalci naše družbe vzpostavilo duhovna in strokovna merila odgovornosti, potem se bodo rakasti vplivi lumpenproletarcev, nevednih in neizobraženih uradnikov in srednjih potrošnikov zmanjšali na nenevarno stopnjo radiacije, socialistična družba pa se bo v duhovnem, kulturnem, produktivnem in moralnem pogledu konstituirala. Kolikor pa vpliv omenjenih negativnih činiteljev ne bo prenehal ali pa se bo celo povečeval, bo moralni duhovni problem naše družbe in našega naroda napredoval do takšne ostrine, ko bosta oba — družba in narod za dolgo dobo podlegla navodobnemu troglavemu barbaru.

ODMEVI Z EKRANA 65/66

Filip Kalan

Dragi gledalci,

10. XI. 1965

ob vstopu v novo sezono se mi vrača v spomin misel, ki je zapisana ob začetku Tolstojeve Ane Karenine, da so vse srečne družine enako srečne, da pa je vsaka nesrečna družina nesrečna po svoje.

Tri takšne družine, ki se vsaka po svoje ubada s svojimi nadlogami — Ljudsko gledališče v Celju, Slovensko gledališče v Trstu, Mestno gledališče v Ljubljani.

Celje:

O tem nekoč tako živahnem gledališču, ki se je v dobrih časih pojavilo tudi na Sterijinem pozorju, je zapisal že Marjan Javornik po neuspeli premieri Schillerjevega Don Karlosa, da je doživelo letos pretres, ki mora zapustiti dolgotrajne sledove, saj je izgubilo upravnika in tri igralce še pred začetkom nove sezone. Le tega poročevalec ljubljanskega Dela ni dodal, da boleha umetniški organizem celjskega gledališča že nekaj sezon za raznimi nadlogami podeželske samoupravnosti in da je letošnja kriza le ena izmed posledic teh nadlog; to dokazuje dovolj nazorno že maloštevilni in strokovno nedognani igralski zbor, saj je ostalo v Celju le še pet bivših amaterjev in devet nediplomiranih absolventov gledališke akademije, vsega tedaj štirinajst igralc in igralcev.

Ti žalujoči ostali so uprizorili za drugo premiero Smoletov prevod Garrickovega Varha in operetno persiflažo Medvedovega Rendezvousa. Režija je bila zaupana študentu akademije, ki ga čaka še dolga dolga pot do pravega režiserskega znanja. In tako je vse uspelo le napol: ljubeznivi Varh je izgubil vso žlahtno patino duhovite comédie larmoyante, saj režiser te gledališke zvrsti očitno še ne obvlada — in domiselna persiflaža Medvedovih ganljivo zabavnih prizorov je bila kdaj pa kdaj hudo nedomiselnost, saj so se vsi le trudili, kako bi kakor že koli s »komičnimi« domisleki pritegnili gledalce.

In še ta dodatek, ta izrazito provincialni dodatek — za dokaz, da obolelo celjsko gledališče še ni prešlo v rekonvalescenco:

Pri obeh igrah ženske niso hodile v šolnih (z eno samo izjemo previsokih pet), kakor se spodobi romantičnim gospodičnam v dobri družbi devetnajstega stoletja, zakaj bile so v nekakšnih copatkah s